

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Βαρβάρα Παναγιωτίδου, Σχολική Σύμβουλος Φυσικών Επιστημών Διεύθυνσης
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Λάρισας

Λέξεις κλειδιά: Κοινωνία των πολιτών, ενεργός πολίτης, επίλυση προβλήματος,
Πρόγραμμα Σπουδών

Θεματική ενότητα: Θεωρητική μεθοδολογική προσέγγιση

Περίληψη: Τον 21^ο αιώνα φαίνεται να ενδυναμώνεται ο ρόλος της Κοινωνίας των πολιτών. Οι πολίτες αυτής της κοινωνίας οι οποίοι μπορούν να χαρακτηριστούν ως ενεργοί πολίτες, θα πρέπει να διαθέτουν επιθυμία και ικανότητα συμμετοχής σε δραστηριότητες που δεν είναι εύκολο να καλύψει ούτε ο δημόσιος, ούτε ο ιδιωτικός τομέας, όπως η προστασία του περιβάλλοντος, της υγείας, της πολιτιστικής κληρονομιάς κ.ά. Γνώσεις και ικανότητες επικοινωνίας και συνεργασίας, κριτικής σκέψης, αναγνώρισης και επίλυσης προβλήματος θεωρούνται απαραίτητες για μια αποτελεσματική συμμετοχή και δράση στην Κοινωνία των πολιτών. Η διαμόρφωση του ενεργού πολίτη με τα παραπάνω χαρακτηριστικά μπορεί και πρέπει να γίνει από το σχολείο, το οποίο εκτός από κατάλληλη παιδεία θα πρέπει επιτέλους να προσανατολιστεί στη σύνδεση θεωρίας και πράξης, εφαρμόζοντας κατάλληλες διδακτικές μεθόδους.

Εισαγωγή -Σκοπός της εργασίας

Τα τελευταία χρόνια φαίνεται να εμφανίζεται όλο και πιο συχνά ο όρος « Κοινωνία των πολιτών» ο οποίος δηλώνει τη λειτουργία μιας κοινωνίας ανθρώπων που εθελοντικά δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς, όπως η προστασία του περιβάλλοντος, ο πολιτισμός, η υγεία, η προστασία του καταναλωτή κ. ά. Η δραστηριότητα των ανθρώπων αυτών γίνεται κυρίως στα πλαίσια διαφόρων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.), όπως οι διεθνείς Unicef, Greenpeace, Γιατροί χωρίς σύνορα και πολλές άλλες. Στην Ελλάδα επίσης έχουμε από παλιά εθελοντικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς, όπως το περιβάλλον και χάρη σ' αυτές κινητοποιείται ένα μέρος της τοπικής κοινωνίας σε δραστηριότητες που ούτε οι δημόσιοι, ούτε ιδιωτικοί φορείς μπορούν να διεξάγουν. Οι δραστηριότητες αυτές των Μ. Κ. Ο. ανήκουν στον Τρίτο Τομέα ο οποίος σύμφωνα με τον J. Rifkin (1996) θα ενδυναμωθεί τον 21^ο αιώνα ως αποτέλεσμα της αποδυνάμωσης του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι θα « αναγκάζονται» να οργανωθούν σε Μ.Κ.Ο. και μέσα από εθελοντική δράση να προστατεύουν τα συμφέροντά τους. Ήδη οι δημόσιες αρχές αναγνωρίζουν τον ρόλο των Μ.Κ.Ο. και τη συμβολή τους στη διαχείριση σχεδίων και στην εφαρμογή πολιτικών. Το νέο μοντέλο διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης εισάγει δύο νέες συνιστώσες, τον κοινωνικό διάλογο και τη συμμετοχή των Μ.Κ.Ο. Πρόσφατα στην Περιφέρεια Θεσσαλίας με πρωτοβουλία της Διαχειριστικής αρχής για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων του Γ' ΠΕΠ και στο πλαίσιο της κοινωνικής διαβούλευσης, δημιουργήθηκε ένα Δίκτυο από εκατό περίπου οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς του περιβάλλοντος, της υγείας και του πολιτισμού. Σε έρευνα του ΤΕΙ Λάρισας (2004) για την περιφέρεια Θεσσαλίας, καταγράφηκαν 432 φορείς με ποικίλες ονομασίες (οργανώσεις, σύλλογοι, σωματεία), οι οποίοι όμως πληρούν τα βασικά κριτήρια για την ένταξή τους στις Μ.Κ.Ο. Απ' αυτές μόνο 14 είναι καθαρά περιβαλλοντικές, ενώ οι 381 ασχολούνται με θέματα πολιτισμού. Στις περιβαλλοντικές οργανώσεις δραστηριοποιείται ποσοστό λιγότερο από το 0,5% του πληθυσμού της περιφέρειας με αυξητικές όμως τάσεις. Τίθεται το ερώτημα όχι μόνο για την περιφέρεια Θεσσαλίας, πώς το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί και πώς η δράση

του θα γίνει πιο αποτελεσματική προς όφελος του περιβάλλοντος. Ακριβώς σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να εισάγω τον προβληματισμό: ποιόν ρόλο παίζει η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, αλλά και γενικότερα πώς το Εκπαιδευτικό σύστημα επηρεάζει τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών.

Για τον παραπάνω σκοπό θα εξετασθεί κατά πόσον οι στόχοι των Προγραμμάτων Σπουδών και ο τρόπος εφαρμογής τους συμβάλλουν στην ανάπτυξη των χαρακτηριστικών του ενεργού πολίτη.

Χαρακτηριστικά του ενεργού πολίτη

Στη διακήρυξη της Unesco στην Τυφλίδα (1977) αναφέρεται πως η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στοχεύει στη δημιουργία πολιτών με γνώσεις, ευαισθησία, φαντασία ... έτοιμους να προτείνουν λύσεις, έτοιμους να μετέχουν στη λήψη και εκτέλεση αποφάσεων. Θα λέγαμε ότι οι στόχοι αυτοί περιγράφουν συνοπτικά και ολοκληρωμένα τα χαρακτηριστικά του ενεργού πολίτη. Κυβερνητικές και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις έχουν ανάγκη από πολίτες με τις παραπάνω ιδιότητες. Επίσης ένα από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά των μελών των Μ.Κ.Ο. είναι ο εθελοντισμός, (Salamon & Anheier 1997). Είκοσι περιβαλλοντικές Μ.Κ.Ο. (στο περιοδικό Ν. Οικολογία, 1997), ταυτίζουν τον «ιδανικό» εθελοντή με τον ιδανικό πολίτη και τον χαρακτηρίζουν ως εξής: συνεπής στις υποχρεώσεις του και ιδεολόγος, περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένος, με γνώσεις και ικανότητες, συνεργάσιμος κ.λ.π. Όσον αφορά τις ικανότητες, που απαιτούνται προκειμένου οι δράσεις των Μ.Κ.Ο. και των μελών τους να είναι αποτελεσματικές, απαραίτητες κρίνονται η ικανότητα επικοινωνίας και συνεργασίας καθώς και η ικανότητα επίλυσης προβλήματος.

Ο ρόλος του σχολείου στη διαμόρφωση του ενεργού πολίτη

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η διαμόρφωση του ενεργού πολίτη δεν βασίζεται μόνο στην τυπική εκπαίδευση. Η κοινωνία της αγοράς και της παγκοσμιοποίησης, αλλά και οι τοπικές κοινωνίες και οι δημόσιοι φορείς με τον τρόπο που λειτουργούν και βέβαια τα ΜΜΕ συμβάλλουν κατά μεγάλο μέρος στην αγωγή του πολίτη, αλλά όχι πάντοτε με θετικό τρόπο. Επιπλέον η «δια βίου» εκπαίδευση έχει να προσφέρει πολλά στην απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων που κρίνονται απαραίτητες για την ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία των πολιτών. Να μάθουμε να γνωρίζουμε, να μάθουμε να πράττουμε, να μάθουμε να συνυπάρχουμε και να υπάρχουμε είναι οι τέσσερις πυλώνες της δια βίου εκπαίδευσης που έθεσε σε μια έκθεση της Unesco η Διεθνής Επιτροπή για την Εκπαίδευση τον 21ο αιώνα.

Ας εξετάσουμε όμως το ρόλο της τυπικής εκπαίδευσης, δηλ. αν το σημερινό σχολείο έχει την πρόθεση και αν μπορεί να δημιουργήσει α) πολίτες-εθελοντές και β) πολίτες με ικανότητες να επιλύουν προβλήματα είτε αυτά είναι περιβαλλοντικά, είτε άλλου είδους βελτίωσης καθημερινών καταστάσεων. Όσον αφορά την πρόθεση αυτή φαίνεται να υπάρχει τόσο στους στόχους των προγραμμάτων σπουδών του σημερινού σχολείου, όσο και του μελλοντικού σχολείου της κοινωνίας της αγοράς. Γνώσεις και ικανότητες χαρακτηριστικές του ενεργού πολίτη, όπως κριτική ικανότητα, επιστημονικός τρόπος σκέψης, δημιουργική φαντασία, αυτοεκτίμηση, επικοινωνία, συνεργασία, προστασία του περιβάλλοντος, κ.ά, αναφέρονται στους σκοπούς της διδασκαλίας σχεδόν όλων των μαθημάτων.

Όμως υπάρχει διάσταση μεταξύ λόγων και έργων. Από τους στόχους των προγραμμάτων Σπουδών ικανοποιούνται μόνο οι γνωστικοί. Οι στόχοι δεξιοτήτων και στάσεων για να επιτευχθούν πρέπει να συνοδεύονται από κατάλληλες δραστηριότητες οι οποίες θα βοηθήσουν στη δημιουργία του ενεργού πολίτη. Το γραμμικό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο οι γνώσεις για το περιβάλλον οδηγούν στην ανάπτυξη στάσεων υπέρ αυτού και

στη δράση για την προστασία του, σήμερα αμφισβητείται (Τσαλίκη, 2001).Εξ άλλου το σχολείο δεν μπορεί να παρέχει όλες τις εξειδικευμένες γνώσεις που απαιτεί η αντιμετώπιση διαφόρων καταστάσεων. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο η τυπική εκπαίδευση να παρέχει τη δυνατότητα στους μαθητές -αυριανούς πολίτες να ασκηθούν και να αποκτήσουν την ικανότητα επίλυσης προβλήματος, να παρέχει την ευκαιρία αντιμετώπισης πραγματικών προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Κατ' αρχήν οι μαθητές πρέπει να μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να καθορίζουν το πρόβλημα, να θέτουν ένα σκοπό και να προσπαθούν να τον επιτύχουν μετατοπίζοντας συγκεκριμένα εμπόδια. Κατόπιν χρειάζεται η συλλογή στοιχείων, η συσχέτισή τους, η επιλογή της κατάλληλης λύσης, η δράση. Η στρατηγική επίλυσης προβλήματος αποτελεί απαραίτητο εργαλείο διδασκαλίας για τη διαμόρφωση όχι απλά ενεργών πολιτών αλλά και υπεύθυνων και αποτελεσματικών. Ο επιστημονικός τρόπος σκέψης που θεωρητικά τουλάχιστον χρησιμοποιούν οι Φυσικές Επιστήμες και η μέθοδος project που εφαρμόζει η Περιβαλλοντική εκπαίδευση έχουν πολλά κοινά στοιχεία με την παραπάνω στρατηγική. Το πρόβλημα είναι ότι τις περισσότερες φορές περιορίζονται στην συλλογή και παράθεση πληροφοριών, καθώς και σε θεωρητική επίλυση προβλήματος χωρίς να θέτουν συγκεκριμένους στόχους για συγκεκριμένα προβλήματα και μάλιστα του τοπικού περιβάλλοντος. Πράγματι στην περιβαλλοντική Εκπαίδευση η μεθοδολογία επίλυσης προβλήματος χρησιμοποιείται ελάχιστα από τους δασκάλους (Βαχτσεβάνου 1999) αλλά και οι επιστήμονες που χρησιμοποιούν την επιστημονική μέθοδο στη δουλειά τους, όταν βρεθούν εκτός αυτής, δηλ. στην καθημερινότητά τους, δύσκολα την εφαρμόζουν. Επομένως η εκπαίδευση είτε γίνεται με τον παραδοσιακό τρόπο ή μέσα από καινοτόμα προγράμματα, είτε μέσα από διακριτά μαθήματα ή μέσα από διεπιστημονικά προγράμματα, είτε στοχεύει στην κοινωνικοποίηση του πολίτη ή απλά σε μια επιτυχή επαγγελματική κοινωνικοποίηση των εκπαιδευομένων, σε όλες τις περιπτώσεις για να διαμορφώσει συνειδητούς ενεργούς πολίτες οφείλει να συνδιάζει την γνώση με τη δράση.

Βιβλιογραφία

- ΒΑΧΤΣΕΒΑΝΟΥ Μ. (1999), Στάσεις εκπαιδευτικών της Πρωτ/θμιας Εκπ/σης για την Περ/κή Εκπ/ση, 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση
- ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (2002), Προς ενίσχυση της διαβούλευσης και του διαλόγου, Βρυξέλλες, COM (2002) 704.
- ΔΙΚΤΥΟ Περιφέρειας Θεσσαλίας (2003), Πεδία συμμετοχής- συνεργασίας και δράσης των κοινωνικών φορέων στα προγράμματα του Γ'ΚΠΣ, Πρακτικά συνάντησης, Μακρινίτσα Πηλίου.
- Δ. ΔΟΞΑΡΙΩΤΟΥ,Κ. ΣΟΥΤΣΑΣ, Κ. ΣΥΡΑΚΟΥΛΗΣ,(2004),Κοινωνία των Πολιτών και Περιφερειακή ανάπτυξη:Ο ρόλος των ΜΚΟ σε ζητήματα ποιότητας Ζωής και Προστασίας Περιβάλλοντος στη Θεσσαλία. 2^ο Διεθνές Συνέδριο «Διευρυμένη Ευρώπη και Περιφερειακές ανισότητες» ΤΕΙ Ηπείρου.
- ΝΕΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ (1997), τεύχος 152, σελ. 28.
- RIFKIN.J.(1996) Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της, Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη
- SALAMON, L.M. AND ANHEIER, H.K. (1997), Defining the Non- Profit Sector: A Cross-National Analysis, Manchester university Press
- ΤΣΑΛΙΚΗ Β.,(2001) Από τη πρόθεση στην πράξη, Για την περιβαλλοντική εκπαίδευση, τεύχος23, σελ.9.
- UNESCO,(1977) Διακυβερνητική Διάσκεψη για την Περ/κή Εκπ/ση, Τυφλίδα
- UNESCO,(1995)Διδασκαλία και μάθηση προς τη κοινωνία της γνώσης, Βρυξέλλες.